

Jaume
Dantí i Riu

Composició i percepció dels drets del Consell de Cent barceloní durant el segle XVI

Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona

Jaume
Dantí i Riu

Composició i percepció dels drets del Consell de Cent barceloní durant el segle XVI

Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona

Institut de cultura ■ Seminari d'Història de Barcelona

Director:
Joan Fuster i Sobreperè

Secretaria:
Dolça Roca i López

Cap de programació:
Ramon Grau i Fernández

Coordinador de publicacions:
Daniel Venteo Meléndrez

Consell editor dels Quaderns:
Ramon Alberch i Fugueras (Arxiver en cap), Sebastià Riera i Viader (Arxiu Històric de la Ciutat) i Manuel Rovira i Solà (Arxiu Històric de la Ciutat)

© del text, Jaume Dantí i Riu

© de l'edició,

Seminari d'Història de Barcelona
(Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona)
Casa de l'Ardiaca
Santa Llúcia, 1
08002 Barcelona
Tel. 93 318 11 95
Fax 93 317 85 27
Email: shb@mail.bcn.es

Setembre de 2000

Disseny gràfic:
Ferran Cartes / Montse Plass

Correcció lingüística:
Servei de Llengua Catalana
(Universitat de Barcelona)

Fotomecànica i impressió:
Producció Editorial

ISSN: 1576-26-37

Dipòsit legal: B-29.870-2000

Composició i percepció dels drets del Consell de Cent barceloní durant el segle XVI

Jaume Dantí i Riu*

La historiografia espanyola sobre hisenda municipal a l'Edat Moderna és encara escassa, sobretot si es compara amb l'atenció que ha merescut l'estudi de les finances reials. Durant la darrera dècada han augmentat les incursions en la temàtica, però sovint, justament, per detectar les seves vinculacions amb el sistema fiscal de la monarquia. I encara, també en aquesta àrea, una bona part dels estudis estan centrats en el segle XVIII i amb l'objectiu de constatar els efectes de les reformes dels diferents governs de la monarquia borbònica.¹

* Professor titular d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona.

1. Entre els treballs primerencs, cal subratllar A. DOMÍNGUEZ ORTIZ, «La ruina de la aldea castellana», *Revista Internacional de Sociología*, (1948), pàg. 99-124. Sobre el tema de l'endeutament a Castella, F. RUIZ MARTÍN, «Procedimientos crediticios para la recaudación de los tributos fiscales en las ciudades castellanas durante los siglos XVI y XVII: el caso de Valladolid», dins A. OTAZU (ed.), *Dinero y crédito (s. XVI al XIX)*, Madrid, 1978. Entre les diverses monografies assenyalem les de D. BERNABÉ GIL, *Hacienda y mercado urbano en la Orihuela foral moderna*, Alacant, 1989; J. I. FORTEA PÉREZ, *Fiscalidad en Córdoba. Fisco, economía y sociedad: alcabalas y encabezamientos en tierras de Córdoba (1513-1619)*, Córdoba, 1986; J. MARINA BARBA, *Poder municipal y reforma en Granada durante el siglo XVIII*, Granada, 1992. Cal destacar les aportacions fetes en el col·loqui *Fiscalitat estatal i hisenda local (s. XVI-XIX). Funcionament i repercussions socials*, Palma de Mallorca, 1988.

Pel que fa a Catalunya, els estudis sobre la hisenda municipal moderna són més aviat escadussers. Són poques les monografies que en fan una anàlisi sistemàtica, mentre que s'ha insistit més en el seguiment d'algun dels seus components, especialment el de la fiscalitat.² La ciutat de Barcelona no ha estat en aquest sentit una excepció, ja que després de la descripció dels elements que configuraven la hisenda, feta per F. Carreras Candi, i de les aportacions de J. Carrera Pujal, només es disposava dels treballs sobre les impositcions i el deute dels segles XIV i XV, de l'estudi més aprofundit de J. Vicens Vives sobre l'època de Ferran II i, amb alguna excepció, d'alguns articles puntuals referits al segle XVIII.⁵

Des de l'any 1989 s'ha aprofundit especialment en la vessant dels orígens medievals de la hisenda municipal en relació amb la hisenda reial. La recerca ha permès corregir i qüestionar algunes de les aportacions anteriors, especialment la de Broussolle, sobretot pel que fa al destriament entre la fiscalitat reial⁴ i la

2. R. DOMÈNECH TOMASA, *Los arrendamientos de la villa de Tarrasa en el siglo XVIII*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, [Tesi de llicenciatura, 1975]; M. J. VILALTA I ESCOBAR, *Balaguer a la Catalunya moderna. Creixement econòmic i estabilitat social (segles XVII i XVIII)*, Lleida, 1990; J. DANTÍ I RIU, *Terra i població al Vallès Oriental a l'època moderna*, Santa Eulàlia de Ronçana, 1988. A. PASSOLA I TEJEDOR, *Oligarquía, municipio y Corona en la Lleida de los Austrias*, Lleida, Universitat de Lleida, 1995, [Tesi doctoral, 1995].
3. F. CARRERAS CANDI, *Geografía General de Catalunya. La ciutat de Barcelona*, Barcelona, 1916. J. CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña (siglos XVI-XVIII)*, Barcelona, 1946-1947. Y. ROUSTIT, «La consolidation de la dette publique à Barcelone au milieu de XIVe siècle», *Estudios de Historia Moderna*, IV (1954), pàg. 15-156. J. BROUSSOLLE, «Les impositions municipales de Barcelone de 1328 à 1462», *Estudios de Historia Moderna*, V (1955), pàg. 3-164. J. VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat de Barcelona 1479-1516*, Barcelona, 1956. P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, 1968, vol. IV, pàg. 27-66. I. FERNÁNDEZ TERRICABRAS, «Una aproximació a l'estudi de la hisenda local: els impòsits del vi a Barcelona (1500-1525)», *Pedralbes*, 11 (1991), pàg. 55-66. P. MOLAS RIBALTA, «Els arrendaments públics a la Barcelona del Set-cents», *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, IV (1971), pàg. 89-111. G. MORA I M. R. PASCUAL, «Notes sobre l'administració de la carn a la Barcelona del segle XVIII», dins *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol. I, pàg. 619-625.
4. M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (comp.), *Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona, 1993. L'obra s'emmarca en un projecte ampli sobre la hisenda reial.

fiscalitat del municipi. En el cas de Barcelona, sembla confirmar-se que la hisenda del Consell de Cent no es consolida en la seva autonomia fins a mitjan segle XIV.⁵

Les causes de la poca dedicació a aquest tema, malgrat la importància que té per la seva incidència sobre la població, ben segur que estan relacionades amb les dificultats de tot tipus que presenta la documentació. La manca de criteris fixes per als registres; la poca cura, potser intencionada, dels responsables i funcionaris d'aquella administració; la imprecisió en la definició dels diferents components, tant en les exaccions com en les despeses; i, contradictòriament, la gran quantitat i diversitat de fons relatius al tema, l'han convertit en un repte difícil, i fins i tot, potser descoratjador.

Així doncs, aquest treball, com a part de l'estudi més ampli que realitzem sobre la hisenda del Consell de Cent als segles XVI i XVII, es proposa només una aproximació als aspectes constitutius i d'organització de la fiscalitat municipal des del redreç endegat amb la intervenció de Ferran II fins a la darrera proposta de redreç del segle XVI, la de 1599. Hi va haver canvis significatius entre les principals fonts d'ingressos de la hisenda de la ciutat de Barcelona del segle XV i les del segle XVI?, quins eren els drets i impòsits i què gravaven?, quines eren les condicions dels arrendaments?, les exempcions i el frau eren les causes principals del fracàs d'aquella hisenda?

5. R. GRAU I FERNÁNDEZ, «Introducció. Els historiadors i els orígens de la fiscalitat municipal», *Barcelona. Quaderns d'Història*, 2/3 (1996), pàg. 9-15. P. ORTÍ I GOST, «La construcció del sistema fiscal municipal a Barcelona, segles XIII-XIV», *Barcelona. Quaderns d'Història*, 2/3 (1996), pàg. 17-34. M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ i P. ORTÍ GOST, «La Corona en la gènesis del sistema fiscal municipal en Catalunya (1300-1360)», dins *Col·loqui Corona, municipis i fiscalitat a la Baixada Edat Mitjana*, Lleida, 1995, pàg. 233-278. P. VERDÉS I PIJUAN, «A propòsit del 'Privilegi General' per recaptar imposicions atorgat per Pere el Cerimoniós (1363)», *Miscel·lània de Textos Medievals*, 8 (1996), pàg. 231-248.

Algunes d'aquestes qüestions probablement no tenen encara una resposta suficient, però ens permeten apropar-nos al nucli central del tema que és el de les relacions entre l'economia de la ciutat i la seva hisenda, així com les implicacions dels propis membres del Consell de Cent i d'altres sectors de la societat urbana. Deixem de banda la creació de deute com a font per obtenir recursos i les causes dels canvis de la fiscalitat de la ciutat, que depenien de l'evolució de la despesa, tant de la interna com de la propiciada pel poder reial.

Precedents: drets reials i imposicions municipals

Del problema dels orígens de l'organització financera del municipi cal subratllar especialment la vinculació amb la fiscalitat reial i l'existència paral·lela d'imposicions d'una i altra administració. Tal com M. Sánchez i P. Ortí han demostrat, la primera manifestació de la capacitat de recaptació fiscal per part dels municipis, prèvia autorització reial, es troba en el segle XIII, ja fos la tributació directa de la *quèstia* o de les *talles*, ja fos la indirecta de les *imposicions*. Tot amb tot, la consolidació de la fiscalitat indirecta del municipi, vinculada a l'endeutament que aquest patia per les constants ajudes a la monarquia, no s'assoliria fins mitjan segle XIV.⁶

La fiscalitat municipal més important, tant la directa com la indirecta, sorgia inicialment de les necessitats financeres de la monarquia. Per pagar la *quèstia* reial el monarca concedia la distribució d'una talla que hauria de gestionar el Consell. Per a les despeses de la comunitat urbana, de moment encara de poc volum, el Consell podria imposar lliurement, a partir del privi-

6. Sobre la recaptació de la *quèstia* reial per part de les comunitats urbanes, vegeu també M. TURULL, «La hacienda municipal y la tributación directa en Cataluña durante la Edad Media. Planteamiento general», *Revista de hacienda autonómica y local*, XXII (1992).

legi de 1226, la talla que fos necessària. Quan la despesa municipal era més elevada, sovint per obres, es podia negociar amb el monarca la recaptació d'unes impositcions indirectes, però que en qualsevol cas es cobrarien de forma excepcional i per un temps limitat; d'aquí probablement la utilització del terme *ajuda* per referir-se a algun d'aquells tributs. La primera concessió d'una impositció feta a Barcelona va ser la del 1286 per les obres de les muralles.

L'exempció del pagament de la quèstia, que Barcelona obtenia l'any 1299, treia l'obligació fiscal fixa de la ciutat en relació amb la Corona. Quedaven només les ajudes concedides en corts, en les quals també es negociava quin tipus d'impositcions s'establiria per poder fer efectiva l'aportació pactada. A mesura que les necessitats reials augmentaven, sobretot en funció de la política mediterrània (Sardenya, Gènova, reincorporació de Mallorca) i la guerra amb Castella, es succeïen les impositcions per finançar els subsidis de la Corona, mentre que les talles fornien les despeses municipals. Quan les impositcions esdevingueren insuficients per la quantitat d'ajudes concedides, fou necessari recórrer a la creació de deute. El pagament de les pensions dels censals contrets es convertiria des d'aleshores en la principal justificació de la persistència de les impositcions, sense menystenir els nous subsidis.⁷

Una de les causes de la mala apreciació de l'origen dels impostos indirectes del municipi ha estat la dificultat de destriar-los dels que tenien el mateix caràcter però que pertanyien al patrimoni reial: les *lleudes*, els *passatges* i els *mesuratges*. Aquells drets, de creació comtal, van ser completats i consolidats en el segle XII i eren administrats pels batlles. Tot i recaure igualment sobre la transacció de productes que també serien

7. Ha estat especialment aclaridor el treball de P. ORTÍ I GOST, «La construcció del sistema fiscal...».

gravats més endavant per les imposicions municipals, el Consell de Cent no hi tindria cap tipus d'atribució.⁸ La confusió era fàcil quan fins i tot coincidien alguns noms; és el cas de la *quar-tera* i el *pes*, que eren dos mesuratges i després foren, respectivament, la imposició de la farina i la de les mercaderies venudes a pes que no eren gravades per altres drets. El desenvolupament de les imposicions no va estroncar la percepció dels drets reials que després formarien part de la Batllia General. Les imbricacions no acaben aquí, ja que els préstecs que la ciutat adquirí a través dels reis Alfons el Magnànim i Joan II van tenir com a garantia el valor corresponent dels drets de la Batllia.⁹

Pel que fa a l'autonomia de la hisenda municipal, sembla, doncs, que no s'assoliria fins a mitjan segle XIV, si hom es refereix a la fiscalitat indirecta, i encara no de dret, sinó de fet, ja que el fisc era, segons el dret comú, una prerrogativa exclusiva del rei, que en tot cas delegava.¹⁰ En aquest sentit cal referir-se, també, a l'organització financera del municipi, que no tindria una estructuració específica pròpia dins del Consell fins ben entrat el mateix segle XIV entorn de les funcions del clavari i del racional.

La noció d'una certa dependència reial en la capacitat impositiva es devia reflectir en la repetida voluntat de la ciutat que aquells privilegis fossin confirmats, alhora que es plantejaven conflictes de competències amb altres institucions, i això fins el segle XVIII. L'any 1601 el Consell de Cent havia de defensar la seva capacitat enfront de la resistència dels diputats del General de Catalunya i encapçalava la presentació en els següents termes:

8. Sobre la lleuda, vegeu R. SALICRÚ I LLUCH, *El tràfic de mercaderies a Barcelona segons els comptes de la lleuda de Mediona (febrer de 1434)*, Barcelona, 1995.

9. B. HERNÁNDEZ, «Un crédito barcelonés sobre la hacienda real catalana. El 'censal del rey Alfonso', 1429-1640», dins *XV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Zaragoza, 1994, vol. IV, pàg. 99-112.

10. M. TURULL RUBINAT, «Arca Communis: dret, municipi i fiscalitat (D'una petició de privilegi fiscal al segle XVIII als orígens medievals de la fiscalitat municipal a Catalunya)», *Initium. Revista Catalana d'Història del Dret*, I (1996), pàg. 581-610.

“La ciutat de Barcelona te dret y actio e jurisdicctio a ella concedida per diversos privilegis reals aprovats per diverses ordinaçions y Capítols de Cort, de poder posar drets e impositions sobre qualsevol robes, mercaderies, vitualles [...]”.¹¹ En aquell cas se citaven com a prova els privilegis del rei Pere, de 1357, 1359 i 1363; el capítol de les corts de Montsó, de 1470; el privilegi de Ferran II, de 1510; el capítol de cort de 1547, en el qual es confirmaven tots els privilegis d'imposicions concedits a universitats catalanes; i s'acabava amb l'argumentació de “*Per consuetut immemorial que ha tingut sempre y vuy te la ciutat de Barcelona de posar drets [...]*”. El conflicte amb la Generalitat era perquè no recaiguessin altres drets sobre els productes que pagaven la bolla, però els mateixos consellers recordaven que ja hi havia hagut altres dificultats amb els diputats, les recents dels anys 1583 i 1588, en què s'havia reconegut el dret de la ciutat tal com aleshores es reiterava.

Malgrat la precisió de l'esmentat capítol 29 de les corts de Montsó de 1470, en el qual es deia que el monarca confirmava el privilegi de les impositions i es comprometia a “*no entremetes directament o indirecte [...] remetent la exaccio, cognicio e iurisdicctio als consellers, paers, procuradors, consols o iurats de les dites ciutats [...]*”,¹² a les corts de Felip V, de 1701-1702, la ciutat de Barcelona feia de bell nou la petició, que se li concedí, de tenir el fisc amb tots els drets de les causes sobre els deutors, sense la possibilitat d'evocació a l'Audiència.¹³ Tot i que era només l'aspecte jurisdiccional, aquella era una prova de la dificultat dels consells municipals d'exercir la plena autonomia en la seva pròpia fiscalitat.

11. *Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, vol. VII (1597-1602), Barcelona, 1898, pàg. 298-301.

12. *Constitucions de Catalunya*, 1495. Edició facsímil a *Textos jurídics catalans*, IV/1, Barcelona, 1988.

13. TURULL RUBINAT, «Arca Communis...».

En el cas de Barcelona, la capacitat impositiva no només s'exercia a l'interior de la ciutat sinó també en el que s'anomenava territori i terme, tal com el Consell feia constar el 1668 "*per poder imposar drets sobre pa, vi y carn*". El territori el formaven la ciutat i les parròquies de Sant Martí de Provençals, Sarrià i Sants. El terme era l'espai que s'estenia des de Montgat a Castelldefels i de Collserola, la Gavarra, Vallvidrera i Molins de Rei fins a dotze llegendes dins del mar. El 1489 els consellers es van fer presents en el terme per tal de publicar les crides sobre imposicions i les taxacions dels preus de les carns. Segons una deliberació del Consell de 1661, els productes que es quedaven en el terme i territori i no entraven a la ciutat només pagaven mig dret.¹⁴ Amb tot, també en aquest aspecte es devien plantejar resistències i el Consell havia de recordar els privilegis que tenia, les constitucions que l'emparaven i fins i tot les aportacions dels juristes com Xammar, per acabar dient que era "*us y consuetut molt antiga*".

Sense menystenir els entrebancs juridicolgals que apareixien periòdicament, tal com afirma J. M. Font i Rius l'administració financera de les universitats es va consolidar definitivament a la segona meitat del segle XIV, amb pocs canvis des del segle XV fins al Decret de Nova Planta.¹⁵ Ben aviat la dedicació a la reglamentació i determinació dels impostos, així com l'atenció a les despeses extraordinàries, va ser la funció principal dels consells, com fou el cas del Consell de Cent de Barcelona, segons J. Vicens.¹⁶ Si d'una banda es pot parlar de continuïtat en l'organització en l'estructura bàsica, per l'altra s'han de subratllar els canvis en els components d'aquella fiscalitat en funció de les

14. AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), Consell de Cent, Deliberacions, II-177, f. 47.

15. J. M. FONT I RIUS, «La administración financiera en los municipios catalanes medievales», dins *Historia de la Hacienda Española (épocas antigua y medieval)*, Madrid, 1982, pàg. 11-50; també dins *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval*, Barcelona, 1985, pàg. 611-637.

16. J. VICENS I VIVES, *Ferran II i la ciutat de Barcelona 1479-1516*, Barcelona, 1936. 2 vol.

diverses conjuntures, alteracions que reflectien situacions econòmiques diferents i determinats interessos socials.

L'expansió de la ciutat i els diversos serveis que el reis demanaven obligava a augmentar el nombre d'imposicions i també l'endeutament. Entre les imposicions sobresortien les que requeien sobre productes de consum, especialment el vi, la carn i el blat i la farina. En el cas de la carn i el blat, a part del dret, el municipi tenia el monopoli de la comercialització. Altres imposicions primerenques foren la del *pes del rei*; la de l'oli o *graixa*; la del peix fresc relacionada amb el monopoli de la peixateria; la de la fusta o *carratals*; la de la llenya; la de *barragans* o també de flassades, sobre diferents teixits; la de la *peya*, de les robes que es venien a l'encant; la de la pell o *cuiram*. També percebia drets de pas com el d'*ancoratge* i el de la *barra o bústia*, en el cas del pont de Sant Boi. Es disposava encara del monopoli dels molins i de la fleca. Finalment percebien unes quantitats per raó de jurisdicció sobre les baronies de Flix, Montcada i Montbui, tot i que eren poc importants.

El recurs al crèdit i la persistència de l'endeutament era ja una característica d'aquella administració des de mitjan segle XIV. Segons Philip Wolff, el 1403, el 61% del pressupost de Barcelona era destinat a l'endeutament pendent.¹⁷ Una bona part del deute provenia dels serveis i préstecs fets a la Corona. Recordem en aquest sentit el censal del rei Alfons, de 27.500 lliures (1429), i el de Joan II, de 12.100 lliures (1460). Tots dos van comportar com a garantia d'hipoteca la cessió de diferents drets reials –lleuda de Tortosa, dret dels italians i dels alemanys, molins reials, dret de cops, drets de la Batllia General i els derivats d'algunes jurisdiccions reials– sense que fossin suficients. Així van acumular ròsecs importants fins que es van lluir, el de Joan II a finals del segle XVI i el del rei Alfons entrat ja el segle XVIII.

17. P. WOLFF, «Finances et vie urbaine: Barcelone et Toulouse au debut du XVe siècle», dins *Homenaje a Jaime Vicens Vives*, Barcelona, 1965, vol. I, pàg. 700.

L'endeutament també s'engruixia en els períodes en què la crisi econòmica afectava la població, els ingressos ordinaris disminuïen, es deixaven de pagar alguns drets i augmentava el frau, tal com succeí entre 1470 i 1490. En aquella situació, una de les primeres mesures que el Consell va adoptar era la de no pagar les pensions dels censals, de manera que s'incrementava encara més el deute. Per fer front a aquest conjunt de circumstàncies es va proposar un *redreç*, molt sovint discutit pels interessos enfrontats entre els mateixos consellers i jurats, com en l'època del pla del conseller en cap Jaume Destorrent (1491).¹⁸

Els diferents redreços, que estudiem en un altre treball, van tenir, igualment, elements comuns.¹⁹ Disminuir la despesa dels càrrecs i de la burocràcia, racionalitzar l'administració, controlar el frau, fer contribuir els eclesiàstics o evitar l'abús de la seva exempció, incrementar temporalment les imposicions més rendibles (el vi i la carn) i abaratir el cost del deute amb el descens dels interessos, van ser les propostes habituals des del segle XV fins a finals del XVII, encara que amb accents i resultats molt diversos. La iniciativa del redreç partia normalment del propi Consell, però sovint s'hi troba la presència reial.

La preocupació de la monarquia pel sanejament de la hisenda municipal responia, sovint, a l'interès que aquesta estigués en bones condicions davant les necessitats de la hisenda reial. A aquest tipus de motivació es poden atribuir tant l'actuació de Ferran II a Barcelona com les reformes que aplicaren els monarques borbònics a nivell més general a mitjan segle XVIII.²⁰ En altres casos, la intervenció de la monarquia era sol·licitada per la ciutat per tal que els funcionaris reials o els exèrcits no s'eximis-

18. VICENS I VIVES, *Ferran II i la ciutat...*

19. J. DANTÍ I RIU, «La hisenda municipal de la ciutat de Barcelona al segle XVI: el miratge del redreç», *Pedralbes*, 13-1, (1993), pàg. 505-512.

20. J. GUILLAMON ÁLVAREZ, *Las reformas en la administración local en el reinado de Carlos III*, Madrid, 1980.

sin del pagament dels drets, ja que era una causa més que contribuïa a la desestabilització del pressupost municipal.

Les imposicions i altres drets: quines eren i què gravaven?

Per comprendre l'evolució de la hisenda i les estratègies del poder municipal en relació amb la seva organització financera és imprescindible aprofundir sobre les característiques dels seus components, en aquest cas dels ingressos. Si bé es disposa per a la ciutat de Barcelona, com hem citat, d'alguns treballs dedicats a aquest aspecte, el coneixement que se'n té és encara imprecís, per la pròpia vaguetat de les fonts emprades o per l'ús exclusiu d'algunes.²¹ Intentarem aportar quelcom més amb el seguiment paral·lel de la diversitat de documentació en la qual es registren les decisions i les actuacions relatives a les finances de la ciutat: llibres de deliberacions, ordinacions, registres del clavari, registres d'imposicions, albarans, tabes o condicions per a l'arrendament dels impòsits, patents i concòrdies.

Tal com succeïa en el període baixmedieval, les anomenades imposicions esdevenien la base dels ingressos municipals. No en va era aquell tipus de fiscalitat la que provocava més atenció per part del Consell de Cent i sobre la qual s'actuava tant en moments de necessitat com en les conjuntures positives, ja que durant el segle XVI es va mantenir el criteri que aquell tipus d'exacció s'havia d'evitar si no resultava indispensable (és el cas del dret de la llenya, que es va suspendre el 1504 i es va tornar a imposar el 1523), perquè era un inconvenient per a l'activitat econòmica de la ciutat i especialment per a les transaccions. El fet de ser el pilar bàsic d'aquella hisenda és la raó per la qual hi dediquem l'estudi.

21. Amb tot, són encara de gran utilitat els de F. CARRERAS CANDI, *La ciutat de Barcelona*, Barcelona, 1916, i BROUSSOLLE, «Les impositions municipales...».

Entre els altres ingressos ordinaris persistien els drets de béns propis com els de la Casa dels Àngels, abans anomenats de Monestir dels Àngels perquè eren les cases i terres que hi havia al davant; la pedrera de Sant Farriol a Montjuïc; la casa de Miramar; la fleca; la peixateria; el safareig; els molins; les carnisseries. Dels drets de pas en destaca el d'ancoratge al port de Barcelona, però es percebien també els de la barca i el pont de Sant Boi del Llobregat. Es cobraven drets de senyoria de les baronies de Flix i la Palma, de Montbui i de Montcada; del marquesat d'Oriany i el comtat de Goscano a Sardenya (des de 1514 pel cobrament del censal de Joan II); i drets i rendes de la Batllia General de Catalunya pel fet de ser la garantia de censals creats. D'altra banda, el recurs als fogatges i als censals, així com el desdoblament d'algunes imposicions, fornien els ingressos extraordinaris.²² No cal dir que una bona part dels drets de béns propis esmentats eren d'origen reial i havien estat cedits o hipotecats en el període anterior i durant el regnat de Ferran II.

Pel que fa a les imposicions o impòsits, s'ha d'advertir d'antuvi que l'ús que es feia del terme era força lax, ja que s'aplicava a drets i tributs de caràcter divers. L'element comú era només la seva procedència, ja que es tractava de l'exercici de la facultat que havien obtingut els consells municipals per imposar la seva pròpia fiscalitat, en relació amb les necessitats de la universitat. Per tant, no es reduïen a la tributació indirecta sobre els productes de consum, ni tampoc al que genèricament anomenaven arrendaments, en funció de la forma de recaptació, perquè també s'arrendaven alguns dels drets esmentats anteriorment.²³

Abans d'entrar en la descripció particular d'aquell entramat fiscal, cal assenyalar que gravaven indistintament l'entrada i sortida de productes a la ciutat i les transaccions que es feien en el

22. *AHCB*, Consellers, Imposicions, VI-17 i 30.

23. Sovint se'ls ha considerat, massa restringidament, com a impostos indirectes, vegeu FONT I RIUS, «La administració financiera en los municipios catalanes...».

seu interior. D'altra banda, algunes imposicions estaven lligades a béns de propis i monopolis; és el cas de la carn i la farina en relació amb les carnisseries i la fleca.

La imposició més rendible i alhora més complexa, de la qual ja es disposa d'un primer estudi,²⁴ era la del vi. Tot i que en termes absoluts, per les quantitats recaptades, aquell dret anava al darrere del blat dels flequers i de la carn, les contínues alteracions que el Consell feia del seu valor i la imposició de tributs extraordinaris o recàrrecs sobre el mateix producte indiquen la importància que tenia dins dels ingressos municipals. Les ajudes del vi del segle XIV gravaven sobretot el consum. Durant força temps era un vuitena part del valor, però la imposició també requeria sobre l'entrada del producte a la ciutat. Es contemplava, igualment, la compra a l'engròs per cobrir les pròpies necessitats, dins de la ciutat o fora, amb el dret d'un vuitè. S'afavoria, també, la venda a l'engròs, ja que en aquest cas només es pagaven tres diners per lliura. El 1420, el Consell va decidir treure el vuitè i imposar només drets d'entrada.²⁵

La terminologia resulta, un cop més, confusa. Si bé sovint apareixen els termes *dret del vi* o *imposició del vi*, l'exacció requeria també sobre la verema. D'altra banda, s'imposava posteriorment un dret extraordinari dit de *vi i verema*.²⁶ Es posaven taxes diferents en funció de la qualitat del vi, pagava més el dolç i la malvasia, seguits del blanc i del vermell. La imposició era clarament proteccionista, es contribuïa menys si el producte era d'un habitant de la ciutat i de la seva pròpia collita que si era de terres d'altri o si es tractava d'un foraster. Igualment, es pagava més si venia per mar que si arribava per terra. La verema, sempre en menys quantitats per la dificultat del transport sense que es de-

24. FERNÁNDEZ TERRICABRAS, «Una aproximació a l'estudi de la hisenda local...».

25. *AHCB*, Consellers, Imposicions, VI-50; VI-4 i 5.

26. *AHCB*, Consell de Cent, Deliberacions, II-24. L'1 de juliol de 1479 el Consell decideix posar un dret de vi i verema, tal com ja s'havia fet l'any anterior, per pagar les despeses de la vinguda del rei i les passades referides a l'enterrament de Joan II.

teriorés, pagava menys i amb els mateixos criteris que el vi segons qualitats i procedència. El vinagre s'inclouïa també en la mateixa imposició.²⁷

Hi havia encara un altre dret que requeia sobre el vi: el del florí i mig florí per bóta. S'afegia al producte que arribava per mar: mig florí per bóta de vi blanc i vermell si era dels llocs de senyoria del rei o de França i de Portugal; un florí per la bóta de vi blanc i malvasia provinent de Mallorca i d'Ultramar.²⁸ Tal com consta en diferents deliberacions del Consell, aquell dret, com gairebé tots els extraordinaris, es mantenia només durant el temps que fos necessari per a les despeses a què es destinava i

27. *AHCB*, Consellers, C-VI-30. Condicions de l'arrendament del dret del vi de 1496:

<i>“somada</i>	<i>vi</i>	<i>vermell</i>	<i>que entri</i>	<i>per terra</i>	<i>6 diners.</i>
“	“	<i>blanc</i>	“	<i>mar o terra</i>	<i>7di.</i>
“	“	<i>grec o malvesia</i>	“	“	<i>7di.</i>
“	“	<i>verema vermella</i>		<i>de mul, mula o rossí</i>	<i>4di.</i>
“	“	<i>grega o malvesia</i>		“	<i>5di.”</i>

Dret del vi de 1513:

<i>“càrrega</i>	<i>de vi vermell</i>	<i>de ciutadà i collita</i>	<i>2s.6di.</i>
“	“	<i>foraster</i>	<i>4s.3di.</i>
“	<i>vi blanc</i>	<i>de ciutadà i collita</i>	<i>4s.10di.</i>
“	“	<i>foraster</i>	<i>6s.4di.</i>
“	<i>vi malvesia</i>	<i>ciutadà i collita</i>	<i>5s.10di.</i>
“	“	<i>foraster o no collita</i>	<i>7s.8di.</i>
“	<i>verema vermella de mula...,</i>	<i>de ciutadà</i>	<i>1s.6di.</i>
“	“	<i>foraster</i>	<i>4s.5di.</i>
“	“	<i>ciutadà</i>	<i>4s.6di.</i>
“	“	<i>foraster</i>	<i>5s.11di.</i>
“	<i>verema blanca</i>	<i>ciutadà i collita</i>	<i>3s.9di.</i>
“	“	<i>foraster</i>	<i>4s.11di.</i>
“	<i>de vinagre blanc</i>	<i>de ciutadà i collita</i>	<i>2s.9di.</i>
“	“	<i>foraster</i>	<i>3s.6di.</i>
“	<i>de vinagre vermell</i>	<i>ciutadà i collita</i>	<i>1s.6di.</i>
“	“	<i>foraster</i>	<i>2s.1di.”</i>

A més a més, per càrrega de vi blanc o vermell que entrava per mar provinent del Principat, 1s. 4di. i malla. Si venia de fora del Principat, 2s. 9di. per càrrega. Si un ciutadà comprava vi a l'estranger per a consum propi només pagaria 3s. 5di. per càrrega.

28. *AHCB*, Consell de Cent, Deliberacions, II-21. Deliberació del 27 de novembre de 1472 (f. 121).

fins que s'haguessin lluit els censals que se li carregaven amb aquell motiu.²⁹

Així doncs, el vi i la verema eren gravats amb una imposició ordinària i sovint amb dues d'extraordinàries, a part de les variacions en els valors d'unes i altres.³⁰ En el redreç iniciat pel Consell de Cent el 1553 es proposava d'augmentar encara més el dret extraordinari de vi i verema amb el "*dret del vi novament imposit*", mentre es mantingués la càrrega de censals que suportava el dret de la fleca.³¹ La superposició de drets, si bé d'entrada suposava engruixir els ingressos de la hisenda municipal, també esdevenia a voltes contraproductent, ja que podia frenar, per exemple, les importacions, i aleshores no només no cobria les expectatives de l'extraordinari sinó que feia baixar l'ordinari.³²

Si, com sembla, aquesta era l'estructura de les imposicions sobre el vi, es pot entendre una mica millor que les que apareixen en la documentació com a "*vi i verema*" i "*florí i mig florí*" presentin un comportament més irregular i erràtic, per la seva condició d'extraordinàries, que la que s'anomena simplement imposició del vi, que era l'ordinària sobre aquell producte i la verema. Per aquesta raó, a l'hora d'utilitzar aquell impòsit per aproximar-nos a temes com la producció, el comerç i el consum vinícoles a l'època, serà el dret ordinari el que permetrà l'anàlisi evolutiva del període.³³

29. *AHCB*, Consell de Cent, Deliberacions, II-33 (25-IV-1497). S'imposava de nou el dret de mig florí i un florí per bóta per pagar l'ambaixada al rei i a la reina i per la vinguda de la princesa. Per afrontar la despesa es carregava un censal sobre l'impost, però quan s'havia pagat tot i s'havia lluit el censal s'havia de treure l'esmentat impòsit.

30. *AHCB*, Consell de Cent, Deliberacions, II-58 (1545). En aquell moment el vi i la verema tenien cinc imposicions: vi i verema ordinari; vi i verema "*espars*"; florí i mig florí per bóta de vi; vi i verema per fogatges i muralla; vi i verema "*per adjutori del dret de fleca*".

31. *AHCB*, Consell de Cent, *Diversorum*, XV-1, f. 8.

32. *AHCB*, Consell de Cent, Deliberacions, II-21 (27-XI-1472).

33. Així s'ha manifestat per al període 1500-1525, FERNÁNDEZ TERRICABRAS, «Una aproximació a l'estudi de la hisenda local...».

Al segle XVII sembla que es concentraren les taxes en un mateix dret del vi i en tot cas en un altre d'extraordinari anomenat plus del vi. La rendibilitat d'aquest impòsit explicaria que a partir de mitjan segle fos el que assumís una part de les aportacions de la ciutat al manteniment de l'exèrcit. Els successius increments del tribut comportaren, però, la queixa dels particulars pel nivell que s'havia assolit entorn de 1684, alhora que qüestionaven si la imposició no era superior al propi valor del producte.³⁴

Una altra de les imposicions importants era la de la carn o del *cabeçatge*, que es podia percebre o bé amb una quantitat per lliura de carn tallada, essent així un tribut indirecte, o bé a un tant per cap dels animals que entraven a la ciutat per ser venuts a les carnisseries. Es deixava a mercè de l'arrendatari del dret si era a "*tant per cap o a la romana*". A partir de mitjan segle XV, tot i mantenir-se l'opció, predominava el cobrament per pes. Hi havia també una imposició menor sobre les carns salades i una altra sobre les pells i cuiros.

El dret sobre la carn s'emmarcava dins del monopoli de subministrament d'aquell producte, per les carnisseries, que la ciutat tenia per concessió reial.³⁵ Per aquest motiu, la recaptació de la imposició implicava assegurar que es podia complir amb la demanda dels ciutadans, cosa no sempre fàcil i que requeria una inversió important. A les condicions que els consellers posaven quan s'arrendava el dret, es feia constar l'obligació de fornir carn a les 17 o 20 taules que estaven repartides per la ciutat, alhora que es contemplava poder deixar el contracte d'arrendament en cas que per enfrontament bèl·lic fos impossible portar bestiar de fora; per exemple, del regne de França on es compraven ramats de moltons.³⁶ La dificultat de disposar d'un capital per part de qui assumia la imposició feia que a voltes fos el ma-

34. *AHCB*, Consellers, Imposicions, VI-50.

35. Potser per aquest motiu J. Carrera Pujal diu equívocament que no hi havia cap dret sobre la carn, *Historia política y económica...*, vol. II, pàg. 248.

36. *AHCB*, Consellers, Imposicions, VI-50 (1500).

teix Consell qui havia de fer-se càrrec del subministrament i de la percepció del dret, malgrat els ajuts que s'oferien als possibles arrendataris.

El valor de la imposició del cabeçatge era el segon en l'ordre dels ingressos ordinaris. Aquest valor experimentava oscil·lacions importants en relació amb les conjuntures, a part de les estacionals, que es reflectien també en els preus per lliura de pes imposats pel Consell. Per contra, la taxa per cada tipus d'animal entrat es mantenia invariable durant períodes llargs. De 1498 a 1548 fou la mateixa i el 1655, malgrat el procés inflacionari, més aviat es rebaixava en relació amb la situació de crisi.³⁷ La taxa a pes es va mantenir, també, durant tota la primera meitat del segle XVI i estava fixada a 3 diners per lliura de carn.

De la importància de l'esmentat dret en són una prova els intents d'exempció, especialment per part dels eclesiàstics que disposaven d'algunes carnisseries pròpies. El conflicte entre el Consell de Cent i l'estament eclesiàstic a causa de la fiscalitat municipal apareixia ja en el segle XIV, però se centrà especialment en l'impost de la carn a partir del XV i s'arrossegà fins al XVIII, amb intervencions reials contradictòries i també de la Cúria romana.⁵⁸

37. *AHCB*, Consellers, Imposicions, VI-20. Les condicions de l'arrendament de 1498 del que s'havia de pagar per animal que entrava es mantenien encara el 1548: "Per cada bou 37s.6di.; vaca 25s.; vedell 9s.; moltó 3s.3di.; crestat 4s.; ovella 2s.6di.; cabra 2s.6di.; anyell carnisser 1s.10di., si cassolà 1s.6di.; cabrit carnisser 1s. 4di., si cassolà 9di.; porc fresc 10s.; bacó de carn salada 2s.; porcell de llet 6di.; cérvol 4s.; daina 6di.; dotzena de llançonisses 6di.; dotzena de sobrassades 3di." (*AHCB*, Consellers, Imposicions, VI-30). El 1655, tret de la vaca, que havia augmentat dos sous per cap, la resta es rebaixava lleugerament o es mantenia igual.

38. Aquest és un tema recurrent en els diferents redreços de la hisenda iniciats pel Consell, vegeu J. VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat...* Vegeu l'anàlisi específica a J. DANTÍ I RIU, «La hacienda municipal y las exenciones fiscales en Catalunya. El conflicto entre el Consejo de Ciento y los eclesiásticos en Barcelona en los siglos XVI y XVII», dins *V Reunión Científica de la Asociación Española de Historia Moderna*, San Fernando, 1998.

Dins dels ingressos ordinaris per les imposicions sobre productes de consum, les del blat i la farina van ser les més importants durant tot el segle XVI. Assegurar la base d'alimentació fonamental de la població era la primera obligació de l'administració municipal. D'aquí es derivava l'organització del subministrament i que els drets sobre aquells productes fossin els més primerencs: farina, quartera, fleques, la capça del blat.³⁹ La informació sobre aquests drets no facilita sempre destriar-ne l'abast, ja que en algun moment es cobraven conjuntament i en d'altres es diferenciaven les imposicions sobre el gra (blat i altres cereals), la farina (de vegades es diu "*pel pes de la farina*"). Les imposicions relatives al pa, les pagaven els flequers, però requeien indiferentment sobre el blat o la farina. Encara, des de mitjan segle XV fins a 1510, la imposició de la farina incloïa també la derivada de l'ús del molí Pallarès.

El dret del blat dels flequers s'imposava sobre el producte que provenia de fora de la ciutat i del seu territori. S'afavoria així la producció i el consum propis, fins al punt que els arrendataris d'aquella imposició tenien prohibit comprar gra o farina dins del terme esmentat per tornar-los després a vendre, ja que propiciava l'alça del preu i no podria respondre als moments de penúria. Per aquest motiu l'arrendatari estava obligat a tenir al pallol blats forans, d'Aragó, d'Urgell o de França.⁴⁰

L'organització del pallol, per preveure i evitar els efectes dels moments d'escassetat de blat, els encàrrecs que la ciutat feia d'importacions, les mesures de control que el Consell prenia sobre la producció del pa i les entrades i sortides d'aquells produc-

39. BROUSSOLLE, «Les impositions municipales...», pàg. 50-59.

40. Aquesta era una de les condicions establertes a l'arrendament de 1497 (*AHCB*, Consellers, Imposicions, VI-29). Segons el redreç de l'administració dels forments de 1555 es confirmaria l'abast del dret, encara que en aquell moment decidien justament treure'l (*AHCB*, Consell de Cent, Diversorum, XV-1, f. 29v).

tes i, en definitiva, la importància dels capitals que s'esmerçaven en aquell subministrament, foren la causa del complex entramat de control i també de frau d'aquelles transaccions i de la percepció dels drets que se'n desprenien.

La política del Consell de Cent en relació amb el blat i al pa consistia a atenuar els efectes de les penúries. Les oscil·lacions que marquen els drets de la farina i dels flequers, que eren els dos més constants durant els segles XVI i XVII, no es corresponen, per tant, a les que es poden observar en altres imposicions que gravaven productes de demanda més elàstica. Malgrat tot, les necessitats hisendístiques del Consell provocaven que també s'imposessin càrregues extres sobre aquells productes com a base de finançament dels préstecs fets per a la seva adquisició.

Amb tot, constatem l'estabilitat de la taxa del dret de la farina, 2s. 6 di. per rova, i de la dels flequers, 12 di. per quartera de blat, des de finals del segle XV i fins a mitjan segle XVI. A més a més, a part del que pagaven els flequers per cada quartera de blat que empraven i del que es desprenia del pes de la farina, s'imposaven altres drets temporals, com un tant sobre blat i farina que entrava per terra o per mar, distingint si era per a consum propi o per vendre.⁴¹

La resta de cereals eren també gravats amb la imposició dita de "*blats, llegums, carbó que entren a peu, per mar y per terra*". Aquesta imposició abastava l'ordi, la civada, el mill, l'espelta, el panís, les faves "*e altres llegums y blats excepte forments*", que pagaven tant d'entrada com de sortida si eren per vendre. Si

41. *AHCB*, Consell de Cent, Ordinacions, IV-12. El 7 de març de 1499 es decideix treure els drets sobre blats i farines foranes per facilitar-ne l'entrada. Si entraven pa només havien de pagar el dret dels flequers. Tot i així es va mantenir la imposició sobre el blat, entrat per terra o entrat per mar, encara que no s'enregistra de forma fixa i les quantitats recaptades són molt poc importants al costat de les del dret dels flequers i de la farina.

eren per a ús propi contribuïen menys i l'ordi i la civada n'estaven exempts. Si els ciutadans de Barcelona treïen aquells productes per sembrar en terres pròpies tampoc no estaven sotmesos al dret esmentat. El carbó pagava a l'entrada i es diferenciava el d'alzina de l'anomenat *carbó de fum*.⁴² Aquesta imposició múltiple, encara que de vegades el carbó apareixia per separat, reflecteix bé la política proteccionista del govern municipal en fer més lleu la pressió fiscal sobre l'entrada de subsistències i sobre el consum i producció dels cereals panificables.

Una altra imposició que afectava un producte de consum era la del peix fresc, lligada igualment al domini de la Peixateria. Cal distingir els diversos drets que requeïen sobre el mateix producte, ja que a part de la imposició pròpiament dita, hi havia també un delme dels pescadors que es pagava al Capítol barceloní i el dret reial de la lleuda de Mediona sobre peix de forasters.⁴³

Tothom qui portava peix ho havia de notificar a la Peixateria, amb l'excepció del que s'havia pescat amb esquer entre Mataró i Sitges, que era franc, però no es podia revendre. Es contribuïa menys pel peix pescat en els límits de la costa, fins a Castelldefels, 1s. per rova, mentre que el més llunyà havia d'aportar 1s. 4di. per rova. Es distingia encara en funció del tipus d'art de pesca i dels peixos corresponents. Es procurava també assegurar uns ingressos per als pescadors en els casos d'excedents de manera que poguessin rebre quelcom del dret.⁴⁴

42. *AHCB*, Consellers, Imposicions, VI-29. Arrendament del dret per un any (d'1-III-1526 a 28-II-1527):

“ – Ordi, civada, mill, espelta, panís, faves, altres blats i llegums excepte forments... 6di. per quartera.

– Si per a propi ús i despesa de casa mill, espelta, panís, faves i altres (excepte forments, ordís i civades que no paguen)... 2di. per quartera.

– Carbó d'alzina 4di. per quintar. Carbó de fum 3di. per sarrió.

– Forment que es tregui de la ciutat per vendre 1s.1di./q.

– Mestall “ 8di./q.

– Altres cereals i llegums “ 6di./q.”

43. Vegeu F. CARRERAS CANDI. *La ciutat de Barcelona...*

La graixa era un dret que també gravava productes d'alimentació. Inicialment se'n deia de l'oli però havia inclòs les figues seques, el peix salat i d'altres. Des de mitjan segle XIV s'unien a la imposició tot tipus de matèries grasses d'origen animal. A inicis del segle XV s'anomenava encara de l'oli o graixa però a la segona meitat i en el XVI constava només com a graixa. Formava part de les impositcions ordinàries.

Sense tenir la importància de les impositcions esmentades, n'hi havia d'altres sobre matèries primeres que foren igualment constants; és el cas de la llenya i la fusta. Originàriament, sota el terme de carretals s'inclouïa no només la fusta i la llenya sinó també el carbó, però a mitjan segle XIV quedava ja el dret de la fusta per separat, i es referia sobretot a la que s'emprava a les drassanes, però que s'utilitzava també per a la construcció i mobles. Durant el segle XVI suposava una quantitat no massa important i sovint es destinava a pagar les obres de la muralla.

El dret de la llenya s'imposava sobre la que venia per mar i encara que la taxa fos petita, 2di. per quintar, aportava uns ingressos considerables a la hisenda municipal.⁴⁵ En algunes ocasions el Consell de Cent fixava també els preus de venda segons els tipus, i si era seca o verda.⁴⁶ La intervenció del Consell en la comercialització d'aquest producte reflecteix l'ús gairebé imprescindible i els efectes que tenia per a l'economia familiar.

44. AHCB, Consell de Cent, Ordinacions, IV-20 (24-I-1579). Es descriuen les diverses taxes:

- “ – Lluç... 1s./r.
- Rascla i sorell pescats a l'andana... 1s./r.
- Peix de nansa (xucla, gerret, sipia, llagostes, colet, boga...)... 1s./r.
- Peix de palangre, batuda, encesa i saltada.... 1s.6di./rova.
- Verderol, veïrons i altres de qualsevol lloc... 4s./r.
- Bastina plana i rodona i altres (a talls)... 9di./r.”

45. AHCB, Consellers, Impositcions, VI-50 (1515).

46. AHCB, Consell de Cent, Ordinacions, IV-17 (21-X-1553). Hi consta l'obligació de pesar-la i que es venguí als preus fixats:

- “ – Alzina, olivera i roure a 18di. quintar.
- Arbós a 16di. quintar.
- Pi i altres a 14di. quintar.
- Si era verda a 4di. menys.”

Pel que fa a les imposicions sobre manufactures i matèries primeres relacionades, requeien principalment sobre els teixits i el cuir, sota els conceptes de canemasseria i merceria, peia i cuiram. Fins al segle XV, apareixien per separat els drets de canemasseria, merceria, flassades (de vegades inclosos en el de barrigans) i un d'específic de les armes. En la nova centúria es cobraven conjuntament la canemasseria i la merceria, alhora que desapareixia la referència explícita a les armes i a les flassades, i quedava molt sovint només el terme merceria. Quant als teixits, es tractava de robes bastes i de lli i cotó. Amb tot, els conflictes amb la Diputació del General i la percepció de la bolla eren freqüents.⁴⁷

El dret de peya s'imposava sobre tot allò que es venia a l'encant, encara que bàsicament eren robes; d'aquí que al segle XIV també prengué el nom de *canu* (cana); el pagaven de forma equitativa el venedor i el comprador.⁴⁸ La imposició del cuiram, sobre cuirs i pells, inclosos els d'importació, va mantenir durant tot el segle XVI una clara tendència al creixement, i va esdevenir la més important després de les dels productes d'alimentació.

El dret de *les honors i possessions* sorgia de la compravenda de propietats mobiliàries i immobiliàries. Al segle XV va tenir un creixement clar en relació amb l'increment de l'endeutament, ja que hi contribuïen els censals i els violaris. Com en altres casos, pagaven una part el comprador i una altra el venedor.⁴⁹

També incidia en les transaccions el dret anomenat pes del rei. Afectava tot el que es venia a pes i que no era motiu d'altres exaccions. Pagaven el mateix el comprador i el venedor, 4di. per

47. CARRERAS CANDI, *La ciutat de Barcelona...*

48. *AHCB*, Consell de Cent, Ordinacions, IV-19. El 2-XI-1569, en un moment en el qual es decideix treure el dret, es contribuïa 4di. per lliura el comprador i 4 per al venedor.

49. CARRERAS CANDI, *La ciutat de Barcelona...* L'autor diu que va ser suprimit el 1502, però que fou restablert després. De fet, en els llibres del clavariat no torna a aparèixer.

lliura el 1571. Abastava un bon nombre de productes: llana, estam, mel, clofoll, estany, plom, coure, sagins i altres mercaderies. En quedaven exclosos els metalls rics, les joies i tot allò que ja tributava qualsevulla imposició.⁵⁰

Hi havia encara altres imposicions de les quals només hi ha constància de que existien durant uns pocs anys i algunes que ni s'enregistren en els comptes del clavari, probablement pel seu poc valor. El dret de la palla, que es percebia en pesar-la en el moment de la transacció. El dret reial hipotecat *dels estrangers*, abans només sobre els italians i els alemanys suposava un 10% del valor de les mercaderies que entraven o sortien. De la imposició de la triperia, pells de moltó i llana, i del dret *del seu* de les cabres i dels crestats, que es repartia entre els candelers, derivats tots ells de les carnisseries, se'n té únicament referència per alguns arrendaments.⁵¹

Canvis en la composició de les imposicions

Les alteracions en el nombre i el valor dels drets responien a la situació de les finances del municipi, a la major o menor necessitat d'ingressos, i a la càrrega censal acumulada en cadascuna d'aquelles imposicions. També s'arbitraven alguns canvis a causa dels desequilibris entre uns comptes i uns altres de l'administració, ja que es trobaven a mercè de les despeses adscrites en cadascun. Més escadusserament es prenia la decisió de treure un dret per la millora assolida, però més habitualment era perquè tenia efectes contraproductius per a d'altres. No eren menys significatius els canvis que es feien per tal de racionalitzar i simplificar la pròpia recaptació dels drets; tasca ben difícil pel seu nombre i per les freqüents actituds de resistència i de frau.

50. *AHCB*, Consellers, Imposicions, VI-19 (1-X-1571).

51. Els drets de la palla i dels estrangers són esmentats per F. Carreras Candi. Sobre les imposicions de triperia, llana i pells de moltó, i el seu: *AHCB*, Consellers, Imposicions, VI-23/25 (1565-1597).

Els canvis més importants corresponen als redreços que el Consell de Cent va decretar durant el segle, encara que també se'n produïen al marge d'aquells. Així, en el redreç de 1491 es proposava un nou dret de vi i verema sobre els forans del terme, el resultat del qual es va destinar a lluir censals; contràriament, es decidí abaixar el dret dels flequers de 2s. 8di. per quartera a 1s.⁵² La insuficiència d'aquelles mesures va fer incrementar els drets de vi i verema i de la carn en 1di. el 1492. Fou a partir de finals de segle quan es manifestaren els resultats positius de l'esmentat redreç i així es treia el dret sobre el blat entrat per terra o mar (1499), el dels honors (1502), el de la llenya (1505), i es rebaixaven els de vi i verema i el del pes de la farina (1505-1506).

A partir de 1509-1510 els endarreriments i el deute tornaven a fer acte de presència i progressivament es recuperaven els drets suprimits, tant el de les entrades de forment com el de la llenya (1510-1514). Així, després d'un primer decenni del segle XVI en el qual les finances del Consell de Cent van mantenir una certa estabilitat, van aparèixer de bell nou les dificultats financeres, que es manifestaren amb la sobrecàrrega de censals en algunes imposicions, en el cas de la llenya, i amb l'increment de les taxes en els drets més productius com era el del vi i verema.⁵³

El redreç endegat el 1545 va incidir poc en les imposicions, tret de l'ampliació de l'abast del pes del rei, però quedava constància que el de la llenya, el de la fleca i d'altres tenien ròssecs importants. No hi va faltar la idea d'imposar algun dret nou, però es va considerar inoportú ja que hauria d'haver estat massa important i podria provocar el descens dels altres i impulsar el despoblament per l'excessiu pes fiscal. Per això s'insistí en la reorganització dels comptes, per tal de reorientar alguns ingressos cap a aquells

52. VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat...*

53. CARRERA PUJAL, *Historia política y económica...* El 1527 el dret de la llenya ja no era suficient per cobrir les pensions dels censals que tenia atribuïts. En el mateix any augmentava el dret de vi i verema per les despeses de fortificació i defensa, i alhora permetia crear més censals.

drets. Així, s'explicava l'existència d'una imposició de "*vi i verema per ajuda al dret de fleca*". D'altra banda, els diferents comptes de drets extraordinaris que hi havia fins aleshores quedaren reduïts en un únic de vi i verema que comprenia cinc impòsits.⁵⁴

El creixement imparable de l'endeutament va fer infructuoses les mesures d'aquell redreç, que només havia solucionat les necessitats immediates. El redreç general de 1553 posava en evidència que encara havia augmentat la càrrega de pensions del dret de la fleca i que eren insuficients els ingressos del cabecatge i dels drets extraordinaris. Entre altres actuacions, el Consell decidí treure les impositcions de la fleca i de la fusta, "*que tan dany han causat a la ciutat poblats y pobres*", i, per contra, doblar la del vi i verema per tal de lluir els censals que requeien sobre el dret de la fleca i pagar les pensions i els càrrecs durant vint anys.⁵⁵ Si bé l'augment de la pressió fiscal podia pal·liar en part els dèficits, també generava l'increment del frau i per tant obligava a fer més complex l'aparell de control i d'administració.⁵⁶

Malgrat els interessos que podien involucrar el propis consellers amb la hisenda municipal, aquests mantenien formalment la preocupació inicial de vetllar pels ciutadans més necessitats i de disminuir els drets quan baixaven les despeses extres. Amb aquesta argumentació es treia l'any 1569 el dret de peya, sobre les compravendes a l'encant públic, perquè afectava sobretot els més pobres. El 1571 s'abaixava el dret de vi i verema perquè s'havien acabat les obres a la muralla, però tornava al nivell anterior l'any següent per les pèrdues de l'administració del blat i de la carn.

Una altra de les causes de la importància del frau en la percepció dels drets municipals era pel fet de ser tan nombrosos i diversos.

54. *AHCB*, Consell de Cent, Deliberacions, (14-IV-1545).

55. *AHCB*, Consell de Cent, *Diversorum*, XV-1.

56. *AHCB*, Consell de Cent, *Diversorum*, XV-1, f. 46-50. L'any 1574 el Consell de Cent havia de fer unes ordinations sobre el dret de vi i verema per tal d'evitar el frau sobre les taxes establertes el 1553.

Aquesta seria la interpretació de la reforma dels drets que el Consell de Cent es proposà el 1588. Es tractava de cobrar conjuntament els drets de pes del rei, merceria, graixa i altres sobre robes i mercaderies sota el nom de *drets de ciutat* o *dret nou*. Tots els productes que abans eren gravats per aquelles imposicions pagarien 4di. per lliura de cost i les mercaderies de pas un 0,5%. Així es feia més eficaç la recaptació, tots a una porta de la Llotja, i se simplificava l'administració.⁵⁷ Quedava al marge l'aiguardent, que fins aleshores pagava el pes del rei i passava al dret del vi (20s. per càrrega si venia per mar i 17s. si venia per terra).

La nova imposició aixecà queixes, sobretot entre mercaders de robes i paraires, que a part de disminuir el cost cercaven un major proteccionisme. Per aquest motiu s'hi van fer modificacions el 1590, el 1591 i el 1592, cada cop més favorables als interessos dels ciutadans de Barcelona i del Principat.⁵⁸ En el mateix redreç també s'abolien els drets de l'ordi, la civada, el carbó, la llenya i el peix fresc, perquè es considerava que causaven un perjudici als ciutadans, encara que el 1591 es van tornar a imposar. En aquesta ocasió, però, els intents de sanejament de la hisenda municipal havien de topiar amb les conseqüències de l'epidèmia de pesta de 1589-1590.

57. *AHCB*, Consell de Cent, *Diversorum*, XV-1, f. 111. Es fa constar una taxa específica de productes inclosos en el dret de merceria: les màscares a 4s. una; les cartes fines a 2s. i les comunes a 1s. S'argumenta perquè “[...] *son cosas que son mes danyoses que utils*”.

58. *AHCB*, Consell de Cent, *Ordinacions*, IV-22, f. 59-64. Segons les ordinacions publicades el 29-XI-1590: “*Robes i mercaderies que arribaven per terra de fora del Regne i eren de forasters vassalls del rei 3% del cost, igualment si es descarregaven primer en altres indrets del Principat; si no eren vassalls del rei 5%. Les que els ciutadans o del Principat treien fora del regne 4di./ll. Les que sortien per mar a compte de forasters vassalls 3%, si no vassalls 10%*.” Segons ordinacions de 7-VII-1591: “*Robes i mercaderies entrades directament a Barcelona 4di./ll.; si descarregades primer en altres llocs 5%. Les que es treguin de Barcelona per mar 4di./ll.; si són forasters vassalls 3% si no vassalls 5%. Les que es treguin per terra ciutadans 2di./ll.; forasters vassalls 4di./ll.; no vassalls 6di./ll. Dret de pas: 1% si entrava per mar i sortia per terra i 0'5% si entrava per terra i sortia per mar.*”

Els canvis en l'organització de les imposicions no impediren els endarreriments en tots els comptes del municipi i la necessitat de recórrer a un préstec de la pròpia Taula de Canvi (1593). El 1598 iniciava un nou redreçament dels drets que no suposava alteracions sinó mesures de major control i l'any següent es feia el mateix en relació amb els pagaments.⁵⁹ Els intents de més rigor en l'administració no resolien, però, la insuficiència dels ingressos i al segle XVII es consideraven ja noves imposicions, com la de la neu.

Els arrendaments

La forma més habitual de percepció dels drets municipals continuava essent la de l'arrendament fet en encant públic, fins al punt que no era estrany substituir el terme imposicions pel d'arrendaments. Només per la falta d'arrendataris o bé amb l'objectiu de treure un major benefici, el Consell adoptava circumstancialment el cobrament directe, la col·lecta, amb els seus propis *collidors*.

El sistema d'arrendament, comú a la major part de municipis,⁶⁰ suposava alhora una font d'ingressos i d'inversió per part de certs sectors de la societat urbana. Els arrendataris de drets entraven així en connivència amb l'oligarquia que controlava el poder municipal, ja que en principi no hi podien concórrer ni els funcionaris municipals ni els reials, condició que s'obviava si no hi havia altres licitadors. La participació en la fiscalitat municipal fou encara en el segle XVIII, malgrat els canvis en l'administració de la ciutat de Barcelona, un dels mitjans de creació de capital entorn del qual es formaren diverses companyies.⁶¹

59. *AHCB*, Consell de Cent, *Diversorum*, XV-1, f. 75-100.

60. Vegeu, entre d'altres, R. FERRERO MICÓ, *La hacienda municipal de Valencia durante el reinado de Carlos V*, València, 1987; D. BERNABÉ GIL, *Hacienda y mercado urbano...*

61. P. MOLAS I RIBALTA, «Els arrendaments públics...».

En els capítols de redreç de Jaume Destorrent de 1491, després d'uns anys de cobrament directe, s'argumentava que era preferible la forma d'arrendament perquè així s'assegurava una quantitat fixa. Aleshores s'arrendaren drets per un període de tres anys i també es posaren de manifest les xarxes d'influències en el procés de concessió. Amb tot, aquella fórmula també provocava que el Consell s'hagués d'avenir a unes quantitats a la baixa en relació amb els beneficis de l'arrendatari, malgrat la concessió d'*exauc* o *ajudes a fer més valer* per tal que pugés el preu a l'encant.⁶²

El procés d'arrendament, gairebé sense variacions, consistia a fer conèixer per part del Consell una taba o conjunt de condicions entre les que també figurava el període de presentació de possibles compradors. Resultava més complex quan es tractava de l'arrendament d'una imposició que implicava un monopoli i, per tant, l'obligació d'assegurar el subministrament del producte, la carn, el peix, el pa. Normalment, l'arrendament es feia per un any, tot i que alguns com els de la llenya o el pes del rei es contractaven sovint per tres anys. D'altres ho feien també per tres anys només circumstancialment, en el cas del vi i verema, la farina i cabeçatge, el 1545, potser per assolir una certa seguretat en un moment de redreç.

L'arrendament que oferia major dificultat era el del cabeçatge, que estava lligat a la carnisseria. La taba fixava el preu a que s'havia de vendre la carn i la quantitat de taules de carnisseria que s'havien de subministrar, entre 10 i 12, així com el nombre de moltons que tallarien per dia. Les condicions exigides i la inversió que havia de fer l'arrendatari, a part de la conjuntura del moment, provocaven que sovint no hi haguessin ofertes suficients i s'hagués d'allargar el termini de presentació, alhora que el Consell oferia un préstec sense interessos a qui prengués

62. Exauc era la prima que es concedia als que participaven a l'encant fent pujar el preu. En compensació, l'arrendatari final veia disminuïda la quantitat que havia d'aportar amb el valor de l'exauc concedit.

l'arrendament. Les crides successives per aconseguir arrendataris forçaven a augmentar el preu de la lliura de carn, malgrat la resistència dels consellers. Per això fou corrent durant tot el segle XVI que hi hagués un preu més baix de Pasqua al mes de novembre i un altre de superior des d'aquelles dates a Carnestoltes.

Malgrat les facilitats donades als arrendataris, alguns anys no se'n trobaven i s'havia de recórrer a l'administració directa i a la col·lecta del dret (1519-1522). Amb tot, les carnisseries devien reportar, sovint, prou beneficis per propiciar la fórmula d'un arrendatari que cedia l'explotació a una companyia creada amb aquest objectiu.⁶⁵ Dels capitals que es movien a les carnisseries i de la importància dels drets són bona prova les mesures per perseguir-ne el frau, així com el conflicte que enfrontava el Consell de Cent i els eclesiàstics de la ciutat que pretenien l'exempció.

A les tabes també s'establia la forma de pagament, que variava segons les imposicions (en el cabeçatge era per mesos o per terces, en el vi i verema per quinzenes), i se'n prohibia les retencions. Si no es complia, els consellers podien recuperar el dret o fer ús dels avals presentats pels arrendataris. Es precisaven les penes a imposar en el cas de frau en el dret, el resultat se'l repartien la ciutat, l'oficial que executava el ban, l'acusador i el mateix arrendatari.

Per facilitar un major control per al cobrament de les imposicions es van anar fixant els portals d'entrada dels diferents productes, per tal que allà mateix es realitzés el pagament o simplement els portalers els registressin per comunicar-ho als respectius receptors. El 1553, el vi i verema havia d'entrar només per dos portals (el que venia per mar havia de passar pel de

65. *AHCB*, Consellers, Imposicions, VI-50 (1528). L'arrendament es féu a Miquel Jaume Tarafa, que el cedí a Joan Palaudàries i aquest en traspassà una part a Francesc Cetantí i Francesc Fivaller com a representants d'una companyia, constituïda ja per a l'arrendament de l'any anterior.

la Llotja i un altre que s'obriria), però es podien variar; el 1594 entraven pels portals del Mar, Sant Daniel i de l'Àngel. El bestiar entrava pel portal de Jonqueres. Els productes que pagaven el dret de ciutat ho feien a la duana de la Llotja i passaven pels portals Nou, de Sant Antoni i del Mar (1588).

Les dades que es conserven sobre els arrendaments són utilitzables per a l'estudi de les imposicions en si mateixes i de les expectatives conjunturals en relació amb els productes afectats, però en canvi són equívokes pel que fa al coneixement dels ingressos efectius de la hisenda municipal. El procés de recaptació dels drets, les resistències al pagament i el frau a diversos nivells separaven considerablement les quantitats contractades amb els arrendataris i els ingressos anotats pels clavaris.

El frau

Aquest és un aspecte que per la seva pròpia naturalesa es fa difícil de precisar, però la sola insistència en les penes que s'imposarien als infractors, les referències explícites en els capítols de redreç i la descurança persistent en la gestió administrativa d'aquella estructura fiscal el posen en evidència. Per l'amplitud del fenomen en fem només una aproximació.

Es pot distingir el frau comès per aquells que havien de pagar els drets i el dels propis funcionaris o arrendataris que els havien de controlar i percebre per dipositar-los a la Taula o en mans del clavari. En el primer cas es tractava de les transaccions fetes sense el coneixement dels receptors dels drets, dins i fora de la ciutat, tal com succeïa, per exemple, amb les vendes de vi a la platja (a les barraques de mar) o la venda de vi de consum a les cases particulars.⁶⁴ En la mateixa imposició es constata, també, el frau fet per part dels ciutadans que entraven vi dit de colli-

64. *AHCB*, Consell de Cent, Ordinacions, IV-23 (1597-1598).

ta, amb un dret més baix del que era; els qui es feien passar per ciutadans quan en realitat no ho eren; o els eclesiàstics que tenien franquesa, encara que discutida, per introduir vi per al consum, però n'entraven quantitats més elevades.⁶⁵ Els esforços per al control no devien ser massa eficaços, tot i que en un memorial de fraus del dret del vi de 1554 hi consten 26 condemnats.⁶⁶

Pel que fa a la connivència de la pròpia administració, només cal resseguir els capítols dels diferents redreços del segle que tracten dels canvis d'oficials de tot tipus i dels nivells d'enregistrament. En aquest sentit sobresurt tot el que es refereix als cereals i al pa. L'any 1547 es proposà el "*redreç de la casa del pes de la farina*" en què es parla dels abusos comesos pels moliners, pels pesadors de la farina que hi posaven els seus propis substituïts, de manera que els *romaners* (pesadors) havien de registrar setmanalment en un llibre els fraus comesos pels moliners, i els *fallers* tindrien la responsabilitat de comprovar els pesos per tal que sortís del molí la farina corresponent al blat entrat.⁶⁷

El frau continuava amb els flequers fins al punt que els anomenen "*barrines pastants*" pels desviaments que feien de la farina rebuda i en el pes del pa. Tot plegat portava als dèficits de l'administració del pastrim "[...] *que a la dita ciutat han provenguts grandisims danys y irreparables perdues*", essent aquesta una de les causes de la forta càrrega censal que patia el dret de la fleca.⁶⁸

La creació dels drets de ciutat el 1588 la justificava el Consell de Cent pel frau que feien els qui entraven o treien les mercaderies sotmeses als drets antics. En resposta a aquella situació, d'u-

65. *AHCB*, Consellers, Imposicions, VI-30 (1514). En un memorial d'ordinacions del clavari s'estableix que els pagesos que es fan ciutadans no podran gaudir d'aquests drets si no resideixen de forma fixa a la ciutat amb la seva família un mínim de 8 mesos l'any.

66. *AHCB*, Consellers, Imposicions, VI-30 (1554).

67. *AHCB*, Consell de Cent, Ordinacions, IV-6, f. 165. Tampoc no eren aliens a aquest frau encadenat els majordoms i traginers que transportaven el blat i la farina.

68. *AHCB*, Consell de Cent, Diversorium, XV-1, f. 29v, Redreç general de 1553.

na banda, concentraven la imposició i, d'una altra, cercaven aviat un major control mitjançant un bon nombre de funcionaris: portalers, que també cobraven el dret, el receptor, els credencers, els albaraners, un oficial del Manifest (responsable del llibre de registre), els guardes i el bastaix. El clavari havia d'inspeccionar cada dia el compliment dels oficials i els consellers ho farien cada mes, tal com establia el redreç d'aquells drets fet el 1598.⁶⁹

El nombre i la diversitat de drets, les sobreimposicions en un mateix producte, les diferents taxes en funció de la procedència de qui fos el titular (ciudadà o no, del regne o de fora), l'ús (per consum o per vendre), la implicació entre dret i monopoli, els arrendaments d'imposicions com a font d'inversió, els diversos àmbits d'incidència de la hisenda municipal i els propis interessos dels qui controlaven el poder urbà, entreteixien una xarxa espessa que explica la dificultat d'apropar-se al seu coneixement i la relativa fiabilitat de la documentació que generaven. Tot plegat com a conseqüència, en bona mesura, del seguit de complicitats que giraven entorn del govern de la ciutat, sense menystenir, però, la preocupació inicial per les necessitats dels ciutadans pel que feia a la subsistència i a la defensa.

Finalment, malgrat l'assoliment de l'autonomia de l'organització de la hisenda municipal, es fan paleses les dificultats financeres del Consell de la ciutat, fins i tot en conjuntures econòmiques relativament favorables. Quan la conjuntura canvia, a les darreries del segle, i s'intensifica la pressió del poder reial, especialment en el segle XVII, amb aportacions directes a la Corona i per al manteniment de l'exèrcit, el nivell d'endeutament d'aquella hisenda es faria insostenible, amb les implicacions fiscals que suposava per a l'economia ciutadana i malgrat la creació de noves institucions com el Banc de la Ciutat (1609).

69. *AHCB*, Consell de Cent, *Diversorum*, XV-1, f. 101-124, Redreç dels drets de la ciutat de Barcelona (25-IV-1598).

Un cop feta l'aproximació a la fiscalitat municipal sobresurt encara més el tema de l'endeutament crònic que caracteritzava aquella hisenda i del qual és fonamental destriar-ne les causes. Caldrà distingir entre les despeses pròpies de la ciutat, amb l'atenció específica en l'abastament i la defensa, l'extracció provocada per la creixent pressió reial i el que es derivaria del frau pròpiament dit. Un altre aspecte que no és fàcil d'escatir, malgrat la seva aparença evident, és el de les relacions que s'establien entre els arrendataris d'imposicions, els creditors i els membres del Consell de Cent, per avançar en el coneixement dels interessos i les estratègies que alhora explicarien el per què de les decisions que es prenen com a mesures per afrontar les necessitats. I encara, en l'estricta vessant fiscal, s'hauria d'aprofundir fins a quin punt l'augment de la pressió fiscal afectava els diversos sectors de l'economia de la ciutat i la renda dels seus habitants, sobretot dels que no tenien cap possibilitat d'exempció. A l'hora de fer extensives algunes conclusions sobre aquestes qüestions s'haurà de comptar amb la diferència de volum de la hisenda i amb la menor capacitat de control social immediat que hi havia entre la ciutat de Barcelona i qualsevol altra vila petita o mitjana.

Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona

Si desitjau rebre algun número ja publicat, cal que us adreceu a:

Seminari d'Història de Barcelona
Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona
Casa de l'Ardiaca
Santa Llúcia, 1. 08002 Barcelona
Fax 93 517 85 27
E-mail: shb@mail.bcn.es

Nom i cognoms: .....

Institució: .....

Adreça: .....

Població: .....

Telèfon: ..... Fax: ..... E-mail: .....

Data: .....

Desitjo rebre els següents Quaderns:

.....
.....
.....

Signatura / segell

Seminari d'Història de Barcelona

Casa de l'Ardiaca
Santa Llúcia, 1
08002 Barcelona

Títols publicats

001

Els dirigents patronals i la Setmana Tràgica
Soledad Bengoechea

002

Els districtes de Barcelona de 1984: criteris de formació i avaluació de l'experiència
Joaquim Clusa

003

Composició i percepció dels drets del Consell de Cent barceloní durant el segle XVI
Jaume Dantí

Propers títols

004

L'organització política del Pla de Barcelona abans de 1854. El règim constitucional
José Sarrión

005

La teoría del salario obrero y la subestimación del trabajo femenino en Ildefonso Cerdà
*Cristina Borderías,
Pilar López Guallar*

Ajuntament de Barcelona

Institut de cultura ■